

فند ۱۴۰۱

دوره‌های زمیانه

۲۷ اس

زنان در حال خلق هنر؛ تاریخ، فردیت، زیبایی‌شناسی

گردآوری و ترجمه: یاسمن نوذری

دفترهای زمینه

دفترهای زمینه مجموعه‌ی جدیدی است که در وبسایت «زمینه» منتشر می‌شود. این مجموعه شامل مطالبی عمومی درباره‌ی هنر معاصر است و ارتباطی مستقیم با فضای هنر ایران خواهد داشت و مخاطب آن عموم علاقه‌مندان به هنر هستند. در دفترهای زمینه گزارش و مرور اتفاقات دنیای هنر و نمایشگاه‌ها، نقد و یادداشت و گفت‌وگو و گاه پرونده‌هایی که در اینستاگرام «زمینه» منتشر شده‌اند را می‌توانید بخوانید.

زنان در حال خلق هنر؛ تاریخ، فردیت، زیبایی‌شناسی گردآوری و ترجمه: یاسمن نوذری

در سال ۱۹۷۱ لیندا ناکلین (۱۹۳۱-۲۰۱۷)، منتقد آمریکایی و مورخ هنر فمینیست، مقاله‌ای با این عنوان نوشت «چرا هیچ زن هنرمند بزرگی نداشته‌ایم؟»* در این مقاله او به دلایل اقتصادی و اجتماعی‌ای پرداخت که زنان با استعداد را از جامه‌ی عمل پوشاندن به پتانسیل خود و رسیدن به جایگاهی برابر با همکاران مردشان باز می‌دارد.

در دهه‌ی هشتاد گریزدا پولاک و رزسیکا پارکر، مورخان هنر، فراتر از ناکلین رفتند و زبان تاریخ هنر و اصطلاحات جنسیت‌زده‌ی آن را بررسی کردند؛ اصطلاحاتی مانند «استادکار» (Old Master) و «شاهکار» (Masterpiece) که گویی فقط برای ستایش مردان ساخته شده‌اند. گریزدا پولاک معتقد بود: «دریغ کردن بینش و صدا از زنان آنان را از قدرت محروم می‌کند. افسانه‌ی خلاقیت آزاد و فردی، افسانه‌ی جنسیت‌محور است: منحصرأ مردانه. ما هرگز از هنرمندان مرد یا هنر مردانه سخن نمی‌گوییم [اما] چنان‌چه تمایل داشته باشید مشخص کنید که هنرمند مورد نظر یک زن است، بایستی از صفت زنانه استفاده کنید. به رسمیت شناختن این مسئله در ابتدای تاریخ هنر فمینیستی اتفاق افتاد.» **

مارتا راسلر، «کاخ صدام»،
چاپ کروموزنیک،
۶۱ × ۸ / ۵۰ سانتی‌متر،
۲۰۰۴.

امیلی مری آذربورن ، «بی‌نام و رفیق»،
رنگ‌روغن روی بوم،
۸۲۵ × ۱۰۳۸ سانتی‌متر،
۱۸۵۷، مجموعه‌ی گالری تیت.

فعالیت‌های هنری زنان را باید در بستر تاریخ بررسی کرد. همین نکته که زنان هنرمند هم‌چنان کم‌تر از همکاران مردشان شناخته می‌شوند کافی است تا سؤال‌های زیادی را درباره‌ی نقش تاریخی زنان در خلق فرهنگ و ساختن تاریخ در ذهن ایجاد کند. در گذشته‌ی نه چندان دور فرض بر این بود که زنان هنرمند به قدر کافی فعال نیستند یا حتی در دنیای هنر ناموفق و ناکام‌اند. با وجود این، پس از سه دهه تحقیق درباره‌ی این مسئله، این گمان به تمامی رد شده و می‌توان آن را بی‌اساس دانست.

زنان در گذشته در تمام جنبه‌های تولیدات فرهنگی فعال بودند، آن هم در مقابل مخالفت‌های شخصی، اجتماعی و حرفه‌ای (اغلب شدیدی) که با آن روبه‌رو بودند. در پنج قرن گذشته، در جهان غرب زنان هنرمند بسیاری موفق بوده‌اند و توجه و حمایت به سزایی از هم‌عصران‌شان دریافت کرده‌اند. با وجود این، میراث تاریخی آن‌ها به هیچ‌وجه با همکاران مردشان برابری نمی‌کند و این نکته احتیاج به توضیح دارد. آیا این زنان موفق آثاری خلق کرده‌اند که ارزش کم‌تری از آثار مردان هم‌دوره‌شان داشته؟ یا زنان از یک میراث تاریخی حذف شده‌اند؟

برای رسیدن به پاسخ ضروری است که مثبت‌نگری تاریخی و روایت خطی و دید ابژکتیو آن را کنار بگذاریم تا به حقیقت برسیم. تلاش برای به چالش کشیدن مدل‌های یک‌پارچه‌ی تاریخ چیز تازه‌ای نیست. حتی می‌توان گفت بسیار سخت‌تر است که داستان تاریخ را به عنوان منبعی با ثبات و تک‌سویه حفظ کنیم. ما می‌دانیم که تاریخ را دیدگاه‌های مختلفی ثبت کرده‌اند و منفعت‌های شخصی نقش مهمی در نوشتن آن داشته است.

تلاش برای نوشتن تاریخی چند وجهی و افزودن سوژه‌هایی به آن که از فضای اصلی هنر به حاشیه رانده شده‌اند، به همان میزانی که امری تحقیقاتی است، سیاسی نیز هست. زنان هنرمند و آثارشان به هیچ‌وجه

از منطق حذف‌کننده و انحصارطلب سنتِ تاریخ هنر منفعتی نخواهند برد. با این منطق آن‌ها همواره در درجه‌ی دوم، به حاشیه رانده شده و بی‌ارزش فرض می‌شوند. چالشِ تاریخ‌نگار، نقد کردن آن الگوهایی است که زنان هنرمند و آثارشان را به حاشیه می‌راند و به صورت هم‌زمان یافتن ساختارهایی جایگزین تا بتوان تاریخی جامع ثبت کرد؛ ساختارهایی که به جای اصول جهانی تاریخ و ارزش‌گذاری گذشته توسط تاریخ‌نگاران، وضعیت سوژه‌ی تاریخی، متریال و روندها را نیز شامل می‌شود. کار کردن با تاریخی چند وجهی، چند لایه و گفتمانی تک قطبی بودن و تمرکز روی یک سوژه را از بین می‌برد و الگویی دیگر می‌سازد که به هنر زنان اجازه می‌دهد همان‌طور که باید و شاید دیده شود، گاهی برای بار اول.

مفهوم «نَفَس» و توانایی بیان خود در قالب اول شخص مفرد، آن هم به عنوان «من» صاحب اختیار و دارای هویت، از مزایای سوژگی منسجم است. این مزیت در دنیای غرب غالباً با برتری تاریخی فردگرایی همراه بوده است. اما مرکزیت و تقویت این «من» واحد به قیمت حذف «دیگری» بوده است. از لحاظ فرهنگی این حذف پیامدهای قابل توجهی در رابطه با شکل‌گیری مفهوم مؤلف و عاملیت خلاق داشته است. به بیان ساده‌تر، این «من» مؤلف که متن می‌نوشت، قدرت تفکر منطقی داشت و نابغه‌ای بود که هنر والا خلق می‌کرد سوژه‌ای منفعل نبود؛ بلکه سوژه‌ای مذکر، هتروسکشوال (دگرجنس‌گرا)، سفید، از قوم اروپا و از لحاظ فیزیکی توانا بود. از آنجایی که «زن» با جایگاه «زنانه»ی خود از لحاظ ساختاری ورای مرزهای بیان فردیت

ریچل وایتارد، «یادبود»،
رزین و گرانیت،
۵ / ۲ × ۵ × ۵ متر،
۲۰۱، میدان ترافلگار لندن.

تبدیل به همان نقطه‌ی تمایز می‌شود؛ به جای سوژه «ابژه» است و از آن رو خاموش، غیر قابل شناسایی و عرضه است. با وجود این، زنان هم صحبت می‌کنند، هم می‌نویسند و هم هنر می‌آفرینند. سؤال کنایه‌آمیزی که این میان مطرح می‌شود این است که زنان با مطرح کردن ایده‌های‌شان در متن و تصویر چه نوع فردیتی را بیان می‌کنند.

مارشا مسکیمون در کتاب «زنان در حال خلق هنر»*** می‌گوید: «نظر من این است که آن‌ها نه جایگاه سوژگی مردانه را دارند و نه نقش منفعل ابژه را؛ فردیت زنانه تقابل بین سوژه و ابژه را در هم می‌آمیزد. [...] این نکته که

آنجلیکا کافمن، «خودانگاره‌ی مردد میان هنر نقاشی و موسیقی»،

رنگ روغن روی بوم، ۲۱۶ × ۱۴۷ سانتی‌متر، ۱۷۹۱

The St Oswald Collection, Nostell Priory. (The National Trust)

فردیت زنانه را نمی‌توان با پارادایم‌های معمول درک کرد، ما را مجبور به انکار کامل فردیت نمی‌کند یا موظف‌مان نمی‌کند دنبال سوژه‌ی پاره‌پاره و تجزیه شده باشیم. سوژه‌ای که از هرگونه عاملیت، مسئولیت یا پتانسیل سیاسی به دور است. حضور زنانِ خلاق، هوشمند و ماهر از ما می‌خواهد که پارامترهای سوژه را به شیوه‌ای تازه و راهگشا بازتعریف کنیم. به شیوه‌ای که تفاوت و روند، مفاهیم دقیق و ظریف‌تری را به سوژه ببخشد. فیلسوفان فمینیست پیشرو این پروژه بودند و آثارشان تأثیر به‌سزایی بر نظریه‌های

آن همیلتون ، «سررشته»، رویداد نخ، چیدمان با پارچه، ۲۰۱۲، نیویورک.

آکادمیک، زیبایی‌شناسی و اکتیویسم سیاسی گذاشته است.»

امروزه برای ما بدیهی است که از آن‌جا که خلق هنر در ذاتش با زیبایی‌شناسی درآمیخته، پس زنانی که اثر هنری خلق می‌کنند نیز با زیبایی‌شناسی سر و کار دارند. اما پذیرش این اصل در تاریخ هنر به این آسانی نبوده. استفاده از اصطلاح زیبایی‌شناسی به آن شیوه‌ای که امروز برای ما آشناست به اواخر قرن هجدهم باز می‌گردد. فلسفه‌های هنر استandarدهای ارزیابی هنر و درک ما از پایه‌ی حسی دانش تا به امروز جهت‌گیری‌های جنسیتی را در چارچوب تاریخی‌شان همراه داشته‌اند و این چارچوب زیبایی‌شناسی به صورت مشخصی هنر زنان را تضعیف کرده است. آن هم به این دلیل که منطق درونی‌اش از مفاهیم عرف مرد صاحب امتیاز در زمینه‌ی هنر، ارزش و دانش پیروی می‌کند.

تنها در اوایل دهه‌ی هفتاد میلادی بود که هنرمندان فمینیست پروژه‌ی از آن خودسازی شکل‌هایی از هنر و صنعت و تولید را فراگرفتند که به علت نسبتی که با عالم زنانه داشتند بی‌ارزش شمرده شدند. آثار آن‌ها دست‌ساخته‌هایی تزئینی از سازندگانی ناشناس و فعالیت‌هایی جمعی تلقی می‌شد. بنابراین، هنرمندان فمینیست نه تنها این صورت از تولید

لیندا ناکلین

و زیبایی‌شناسی را گرامی می‌داشتند بلکه سعی داشتند تا خشم‌شان را نیز از دست‌کم گرفته شدن و نادیده گرفتن زحمتی نشان دهند که برای این کارهای معمولاً خانگی کشیده می‌شد. آن‌ها می‌خواستند تا توجه‌ها را به انکاری جلب کنند که متوجه دنیای زنان بود. اکنون بازخواهی و گرامی داشتن یا به عبارتی دیگر ساختارزدایی سنت‌های به ظاهر زنانه که فمینیست‌ها توجه زیادی را به آن اختصاص داده‌اند مورد بحث است و در مرکز این بحث خطر منحصرسازی وجود دارد.

امروزه تصور عرصه‌ی هنر معاصر بدون حضور چشمگیر زنان ناممکن است. اکنون امتیاز مردانگی برای هنرمندان معاصر امری منسوخ به شمار می‌آید و این دستاورد تا حد زیادی نتیجه‌ی مبارزه و فعالیت فمینیست‌ها در دهه‌های گذشته است.

* لیندا ناکلین، «چرا هیچ هنرمند زن بزرگی نداشته‌ایم؟»، ترجمه‌ی افشنگ مقصودی، حرفه هنرمند، شماره‌ی ۱۰.

** رزسیکا پارکز و گریزلدا پولوک، «کدبانوهای کهن، زن، هنر، ایدئولوژی»، ترجمه‌ی فائزه جعفریان، نشر شوندا، ۱۳۹۸.

*** Marsha Meskimmon, *Women Making Art: History, Subjectivity, Aesthetics*, Routledge, 2003.

دفترهای زمینه

اسفند ۱۴۰۱

صاحب امتیاز

محمد مهمانچی

ومدیرمسئول

سیاوش خائف

دبیر تحریریه

یاسمن نوزری

ترجمه و گردآوری

دلناز سالار بهزادی

ویراستار

پیمان پور حسین (استودیو کارگاه)

مدیر هنری

سپیده هنرمند (استودیو کارگاه)

طراح گرافیک

فریده ابطحی

مدیر اجرایی و مدیر پروژه

یاسمن نوزری

مدیر رسانه‌های اجتماعی

پرهام مرادی

مدیر فناوری

اشکان قویدل (آرمان پردازان نوژن)

مدیر فنی

کیانا ابریشمی

سرپرست مارکتینگ

هلیا رضائی

سرپرست روابط عمومی و

مالتی‌مدیا

خاتون فاروقی

طراحی و تولید ویدئو

نگار کریمخانی

سرپرست پروژه‌های محتوایی

فاطمه حیدر حسینی

کارشناس شبکه‌های اجتماعی

محسن توکلی

کارشناس پروژه ژنوم

طرلان بی‌طرف

کارشناس داده

منصور دهقانی

مدیر مالی

● تمام حقوق مادی و معنوی نشریه‌ی زمینه به پلتفرم زمینه تعلق دارد.

● نقل و بازنشر مطالب زمینه با ذکر منبع آزاد است.

● محتوای منتشر شده صرفاً نظر نویسندگان است و لزوماً منطبق با دیدگاه زمینه نیست.

